

І.Б. ШВЕЦЬ професор,
О.В.ЗАХАРОВА к.е.н.,
ДонНТУ,

УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ І КАПІТАЛЬНИМИ РЕСУРСАМИ НА ВУГЛЕДОБУВНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

В умовах становлення ринкових відносин визначальними чинниками виробничого потенціалу є якість і ефективність використання трудових і капітальних ресурсів. Реформування паливно-енергетичного комплексу, який є економічною основою розвитку виробництва, обумовлює необхідність створення дійового механізму управління кадровим і ресурсним потенціалом вугільних підприємств, що має забезпечити стійкий розвиток виробничої і соціальної сфери. Ситуація погіршується виникненням безробіття у зв'язку з державною програмою закриття нерентабельних шахт, що в більшості стосується осіб робочих професій.

В останні роки в економічній теорії значна кількість досліджень присвячена проблемам управління інвестиційною діяльністю і залучення фінансових джерел, наслідком чого стало суттєве зменшення досліджень з питань управління виробничими ресурсами, і, найперше, трудовими, що в остаточному підсумку негативно впливає на продуктивність праці і погіршує важке становище вугільних підприємств в умовах відсутності необхідних коштів. У кадровому менеджменті існуючі трактування поняття «управління персоналом» набувають специфічні ознаки, які пов'язані з задачами, що вирішують в своїх роботах науковці та дослідники. Так, Галенко В.П. в основу своєї класифікації даної ознаки покладає організаційні особливості менеджерів і відзначає, що управління персоналом - це комплекс економічних, організаційних і соціально-психологічних методів регулювання [1].

Якщо в основу класифікації покласти вивчення функцій системи управління, то термін «управління персоналом», за думкою Татарникова А., набуває визначення, основними елементами якого стають потреби, залучення, вивільнення, розвиток, контролінг і стимулювання роботи персоналу [2]. Проте тільки синтезоване поєднання обох поглядів у визначенні теорії кадрового менеджменту дозволить одержати цілісну сутність даної економічної категорії. У зв'язку з цим необхідна розробка економічних критеріїв для визначення методів управління трудовими ресурсами підприємств, використання яких дозволить отримати стійке підвищення рівня кадрового менеджменту і ефективності виробництва.

Основним оцінним показником, що узагальнено характеризує ступінь ефективності використання трудових ресурсів, є продуктивність праці. Даний показник кількісно відбиває обсяг виробленої продукції або виконаних послуг, які приходяться або на одного робітника, або на одиницю робочого часу. При цьому обсяг випуску продукції може бути виражено у натуральному, трудовому або у вартісному вимірюванні. В економічній теорії існують два головних критерії стабільності розвитку підприємства: перший визначає стабільне зростання продуктивності праці на підприємстві, другий - випередження темпів зростання продуктивності праці у порівнянні з темпами росту заробітної плати. Наявність подвійного впливу зростання продуктивності праці на розвиток економіки призводить до економії не

©І.Б. Швець, О.В.Захарова, 2003

тільки живої, але і матеріалізованої праці.

На рівень продуктивності праці в умовах промислового виробництва впливає значна кількість чинників, головними з яких є:

- кваліфікація, вміння і досвід основних робітників;
- рівень прогресивності устаткування і застосовуваної технології;
- ступінь автоматизації виробництва; санітарно-гігієнічні умови і безпека праці робітників;
- наукова організація праці;
- раціональне використання робочого часу;
- стан соціального і морального клімату в колективі;
- рівень удосконалювання системи управління виробництвом;
- стимулювання праці робітників щодо підвищення якості продукції і продуктивності праці;
- якість сировини, матеріалів і рівень обробки заготовок.

Всі чинники зростання продуктивності праці тісно пов'язані між собою і взаємозалежні, їх комплексне урахування дозволяє підприємству згодом одержати бажаний результат. Вплив кожного чинника на рівень продуктивності праці відрізняється не тільки ступенем впливу, терміном одержання результату, але і обсягом необхідних витрат праці, матеріальних і фінансових ресурсів. Підвищення продуктивності праці дозволяє підприємству впроваджувати науково-технічні заходи щодо розвитку виробництва, а в поєднанні з раціональною маркетинговою і збутовою політикою забезпечує конкурентоспроможність продукції. Зростання продуктивності праці на промисловому підприємстві може відбиватися кількісними показниками, серед яких є:

ницю робочого часу;

- підвищення якості продукції при випуску запланованого обсягу в одиницю робочого часу;
- загальне скорочення витрат праці на випуск продукції;
- скорочення тривалості виробництва товарів і надання послуг;
- зниження собівартості продукції;
- збільшення прибутку і рентабельності.

Раціональне управління ресурсами виробництва, в тому числі трудовими, має здійснюватися з використанням нормативно-економічної бази на підставі критичних співвідношень окремих видів ресурсів при їх обмеженнях [3]. Дослідження впливу продуктивного застосування трудових ресурсів і виробничого капіталу на економічні результати виробництва з використанням відносних структурних показників дозволяє визначити економічно доцільні межі ефективного використання цих ресурсів в умовах шахти ім. В.І. Леніна ВО "Артемвугілля".

При побудові аналізованих залежностей були застосовані наступні основні положення. До активної частини виробничих фондів, щодо їх прямого застосування для випуску продукції, були віднесені робочі машини й устаткування в складі основних фондів і оборотні кошти. Інші елементи виробничих основних фондів були віднесені до пасивної частини. До активної групи промислово-виробничого персоналу, щодо їх прямої участі у випуску продукції, були віднесені основні робітники, керівники та фахівці, до пасивної групи були віднесені допоміжні робітники й робітники інших категорій, включаючи учнів, молодший обслуговуючий персонал і охорону, а також службовці. Обсяг видобутку вугілля при виконанні плану, який фактично спостерігається на шахті, умовно прийнято за

- збільшення обсягу продукції заданої якості, яка випускається в оди-

номінальний. Відхилення від номіналу продуктивного використання виробничого капіталу і промислово-виробничого персоналу враховувалися ступенями по 20% і 40% як убік підвищення, так і убік зниження від номіналу, що практично може спостерігатися на підприємстві. Таким чином, дослідження охоплює співвідношення ресурсів виробництва в можливо припустимих межах, коли обсяги продуктивно використовуваних ресурсів знаходяться не в критичних зонах.

Важливими показниками при побудові аналізованих залежностей є коефіцієнти структури виробничого капіталу і структури промислово-виробничого персоналу. Коефіцієнт структури виробничого капіталу відображає навантаження на активні виробничі фонди з боку пасивних виробничих фондів, участь яких у виробничому процесі є необхідною, але величина яких визначена співвідношеннями інших ресурсів з номіналом продуктивності. Коефіцієнт структури виробничого капіталу розраховується як відношення вартості пасивної частини виробничих фондів ($F_{пас}$) до їх активної частини ($F_{акт}$) за формулою:

$$K_{кап} = \frac{F_{пас}}{F_{акт}} \quad (1)$$

Коефіцієнт структури промислово-виробничого персоналу відображає навантаження на активну групу працівників, що безпосередньо виробляють продукцію, з боку пасивної групи працівників, присутність яких необхідна для обслуговування виробництва та чисельність яких також визначена співвідношеннями інших ресурсів з номіналом виробництва. Коефіцієнт структури промислово-виробничого персоналу розраховується як відношення чисельності пасивної групи працівників ($N_{пас}$) до чисельності їх активної групи ($N_{акт}$):

$$K_{пер} = \frac{N_{пас}}{N_{акт}} \quad (2)$$

Показники складу і структури виробничого капіталу та чисельності персоналу підприємства, які використано в подальшому при аналізі, наведено відповідно в табл. 1 і табл. 2.

За даними табл. 1 у 2002 р. для умов номіналу, при нульових відхиленнях коефіцієнт структури виробничого капіталу шахти становить 5,0518 (88,26/17,47), тобто на одиницю вартості робочих машин і устаткування в сумі з оборотними коштами в нормальних умовах припадає 5,0518 одиниць вартості інших виробничих фондів, що визначається специфікою даної галузі виробництва, а саме значною вартістю гірничих виробок і інших необхідних обхідних споруджень вугільних шахт.

Відхилення умов виробництва від номіналу викликають зміну структурних співвідношень економічних параметрів, що впливають на кінцеві результати виробництва. На шахті при підвищенні видобутку вугілля на 20% від номіналу будуть потрібні додаткові робочі машини й устаткування та додаткові оборотні кошти для обслуговування підвищеного обсягу видобутку, наприклад, шляхом введення додаткової лінії очисних забоїв. При цьому інші виробничі фонди залишаються без зміни. Нове значення коефіцієнта структури виробничого капіталу для умов 2002 року становить 4,2109 (88,26/20,96), тобто на одиницю вартості робочих машин і устаткування в сумі з оборотними коштами буде приходиться менша вартість інших виробничих фондів, ніж при нульовому відхиленні, що сприятиме загальному підвищенню ефективності виробництва.

Таблиця 1

**Склад і структура виробничого капіталу шахти ім. В.І. Леніна
ВО «Артемвугілля»**

Об'єкти виробничих фондів	2001 р.		2002 р.	
	тис.грн.	%	тис.грн.	%
1. Промислово-виробничі основні фонди:				
будівлі	148194	81,50	167079	83,10
машини і устаткування	30353	16,69	29511	14,68
з них: робочі машини і устаткування	24282	13,35	23608	11,74
транспортні засоби	3173	1,74	3282	1,63
інші основні фонди	116	0,06	1181	0,59
Взагалі:	181836	100,0	201053	100,0
2. Оборотні кошти	9026	4,96	11517	5,73
3. Усього виробничого капіталу	190862	104,96	212570	105,73
у тому числі:				
активна частина виробничого капіталу	33308	18,31	35125	17,47
пасивна частина виробничого капіталу	157554	86,65	177445	88,26
4. Коефіцієнти подорожчання продукції при відхиленні використання виробничого капіталу:				
+40%	3,3808		3,6083	
+20%	3,9440		4,2109	
0	4,7326		5,0518	
-20%	5,9147		6,3133	
-40%	7,8988		8,4218	

Таблиця 2

Склад і структура чисельності промислово-виробничого персоналу шахти ім. В.І. Леніна ВО «Артемвугілля»

Категорії ПВП	2001 р.		2002 р.	
	чол.	%	чол.	%
1. Робочі основні	1314	44,77	1366	45,81
2. Робочі допоміжні та інші категорії	1621	55,23	1616	54,19
Взагалі:	2935	100,0	2982	100,0
3. Керівники та фахівці	115	3,92	110	3,69
4. Службовці	52	1,77	52	1,74
5. Усього персоналу	3702	105,69	3144	105,43
у тому числі:				
активна частина	1429	48,69	1476	49,50
пасивна частина	1673	57,00	1668	55,93
Коефіцієнти структури персоналу при відхиленні від номіналу:				
+40%	0,8361		0,8072	
+20%	0,9755		0,9418	
0	1,1707		1,1301	
-20%	1,4634		1,4126	
-40%	1,9514		1,8835	

У випадку зниження обсягу видобутку вугілля на 20% вивільняється з виробництва певна частина робочих машин і устаткування разом з оборотними коштами, що приводить до зміни структурних співвідношень виробничих ресурсів. Для умов 2002 року коефіцієнт структури виробничого капіталу складе $6,3133$ ($88,26/(13,98)$), тобто відбудеться відносно подорожчання виробництва і зниження його ефективності. При суттєво більшому скороченні обсягу видобутку будуть відбуватися подальші несприятливі структурні зміни співвідношень застосовуваних ресурсів та зниження ефективності виробництва. При відхиленні 40% від номіналу коефіцієнт структури виробничого капіталу складе $8,4218$ ($88,26/(10,48)$), що свідчить про дуже значне навантаження непродуктивного капіталу на його продуктивну частку. Аналогічні співвідношення і висновки можуть бути отримані при аналізі даних табл. 2 по іншому виду ресурсів виробництва – чисельності персоналу

Для умов номіналу, при нульових відхиленнях коефіцієнт структури промислово-виробничого персоналу шахти становить $1,1301$ ($55,93/49,50$), тобто на одного основного робітника припадає $1,1301$ робітників допоміжної категорії та службовців. На шахті при підвищенні видобутку вугілля на 20% додатково будуть потрібні лише основні робочі, при цьому кількість допоміжних робочих і службовців залишається в межах номіналу. Нова величина коефіцієнта структури промислово-виробничого персоналу складе $0,9418$ ($55,93/(59,40)$), тобто на одного основного робітника припадає менша кількість допоміжних робочих і служ-

бовців, ніж при нульовому відхиленні, що вплине на поліпшення кінцевих результатів та під-вищення ефективності виробництва.

У випадку зниження обсягу видобутку на 20% вивільняється певна частина основних робочих, що призводить до зміни структурних співвідношень виробничих ресурсів. Коефіцієнт структури промислово-виробничого персоналу складе $1,4126$ ($55,93/39,60$), тобто відбудеться відносно подорожчання видобутку вугілля. В разі подальшого зниження обсягу видобутку будуть відбуватися несприятливі структурні зміни співвідношень застосовуваних ресурсів та зниження ефективності виробництва. При скороченні обсягу видобутку на 40% від номіналу коефіцієнт структури промислово-виробничого персоналу становить $1,8835$ ($55,93/29,70$), тобто спостерігатиметься відносно перевищення чисельності допоміжних робітників і службовців майже в 2 рази щодо основних робочих, керівників та фахівців.

Для подальшого застосування рекомендованих значень показників використання ресурсів при плануванні виробництва слід розрахувати абсолютні та відносні показники структури виробничого капіталу та промислово-виробничого персоналу, які будуть відображати критичні співвідношення обсягів виробництва і застосовуваних ресурсів. При розрахунку можливо використання двох методів: згідно з першим методом пасивна частка виробничого капіталу приймається незмінною; згідно з другим методом – незмінною є загальна величина виробничого капіталу або промислово-виробничого персоналу, табл.3,4.

Таблиця 3

Показники структури виробничого капіталу

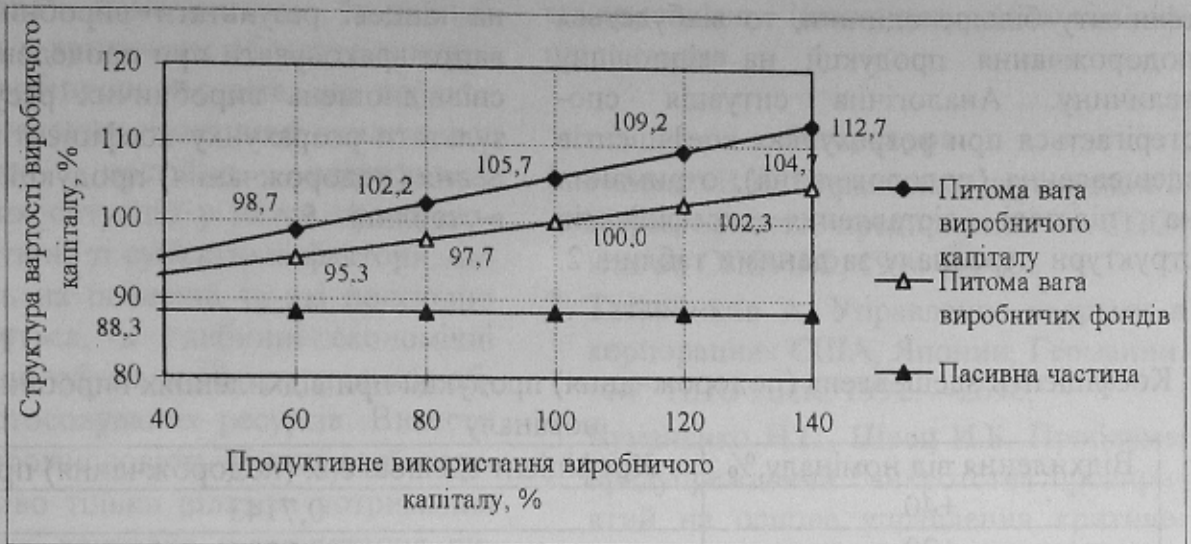
Відхилення	Коефіцієнт	Перший метод				Другий метод			
		активна частина		загальна сума		активна частина		пасивна частина	
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
40%	3,6083	49175	24,46	226620	112,72	46128	22,94	166442	82,79
20%	4,2109	42150	20,96	219595	109,22	40793	20,29	171777	85,44
0	5,0518	35125	17,47	212570	105,73	35125	17,47	177445	88,26
-20%	6,3133	28100	13,98	205545	102,24	29066	14,46	183504	91,27
-40%	8,4218	21075	10,48	198520	98,74	22562	11,22	190008	94,51

Таблиця 4

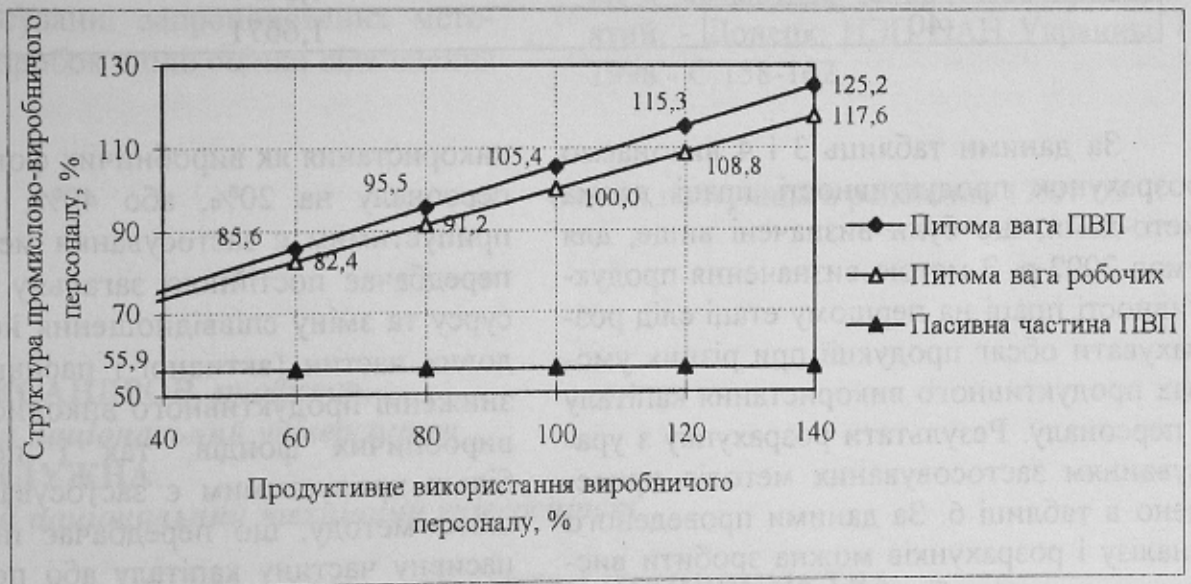
Показники структури промислово-виробничого персоналу

Відхилення	Коефіцієнт	Перший метод				Другий метод			
		активна частина		загальна сума		активна частина		пасивна частина	
		чол.	%	чол.	%	чол.	%	чол.	%
40%	0,8072	2066	69,30	3734	125,23	1740	58,34	1404	47,09
20%	0,9418	1771	59,40	3439	115,33	1619	54,29	1525	51,14
0	1,1301	1476	49,50	3144	105,43	1476	49,50	1668	55,93
-20%	1,4126	1181	39,60	2849	95,53	1303	43,70	1841	61,73
-40%	1,8835	886	29,70	2554	85,63	1090	36,56	2054	68,87

Залежності показників і межі їх відхилень наведено на рис. 1.

а)

б)

Рис.1 Графічні залежності використання виробничого капіталу (а) і промислово-виробничого персоналу (б) та межі їх відхилень

При розглянутих відхиленнях виробництва від номіналу виникають більш-менш постійні рівні підвищення чи зниження ефективності виробництва, наприклад, здешевлення чи подорожчання продукції, обумовлене використанням виробничих фондів чи трудових ресурсів. Якщо прийняти коефіцієнт здешевлення (подорожчання) продукції для номіналу

виробництва за одиницю, то можна розрахувати даний коефіцієнт при відхиленнях від номіналу на підставі зіставлення коефіцієнтів структури капіталу за даними таблиці 1. Так, для даних 2002 р. при відхиленні +20% величина коефіцієнта здешевлення становить 0,8335 (4,2109/5,0518), що означає відносну величину здешевлення продукції

за рахунок кращого використання капіталу. У випадку, коли значення коефіцієнту більше одиниці, то відбудеться подорожчання продукції на відповідну величину. Аналогічна ситуація спостерігається при розрахунках коефіцієнтів здешевлення (подорожчання), отриманих на підставі зіставлення коефіцієнтів структури персоналу за даними таблиці 2.

Тобто існує визначена закономірність впливу відхилень застосування ресурсів на кінцеві результати виробництва, яку варто враховувати при проведенні аналізу співвідношень виробничих ресурсів. Результати розрахунку коефіцієнтів здешевлення (подорожчання) продукції наведено в таблиці 5.

Таблиця 5

Коефіцієнти здешевлення (подорожчання) продукції при відхиленнях виробництва від номіналу

Відхилення від номіналу, %	Коефіцієнт здешевлення (подорожчання) продукції
+40	0,7143
+20	0,8335
0	1
-20	1,2497
-40	1,6671

За даними таблиць 3 і 4 виконаємо розрахунок продуктивності праці двома методами, що були визначені вище, для умов 2002 р. З метою визначення продуктивності праці на першому етапі слід розрахувати обсяг продукції при різних умовах продуктивного використання капіталу і персоналу. Результати розрахунку з урахуванням застосовуваних методів приведено в таблиці 6. За даними проведеного аналізу і розрахунків можна зробити висновки, що при збільшенні продуктивного

використання як виробничих фондів, так і персоналу на 20%, або 40%, найбільш припустимим є застосування методу, що передбачає постійною загальну суму ресурсу та зміну співвідношення його складових частин (активної і пасивної). При зниженні продуктивного використання як виробничих фондів, так і персоналу, більш припустимим є застосування першого методу, що передбачає постійною пасивну частину капіталу або персоналу.

Таблиця 6

Розрахунок продуктивності праці при різних рівнях виробництва

Діапазон зміни рівня видобутку вугілля	Коефіцієнт структури капіталу	Коефіцієнт структури персоналу	Продуктивність праці, т/грн.	
			перший метод	другий метод
+40	3,6083	0,8072	23,17	25,84
+20	4,2109	0,9418	23,16	24,57
0	5,0518	1,1301	23,15	23,15
-20	6,3133	1,4126	23,14	21,75
-40	8,4218	1,8835	23,13	20,20

Як свідчить практика, вугільні підприємства намагаються "успішно" працювати в критичних областях використання виробничих ресурсів, що по економічним законам практично неможливо. В основі постійно виникаючих конфліктних ситуацій у галузі промисловості лежать не ті суб'єктивні фактори, що виглядають на поверхні та які повсюдно обговорюються, а глибинні економічні процеси, що обумовлені критичними обсягами застосовуваних ресурсів. Вивести вугільну промисловість із кризової ситуації можливо тільки шляхом дотримання економічних критеріїв використання виробничих ресурсів, не допускаючи їх обсяги до критичних значень, що можливо при застосуванні запропонованих методичних розробок щодо оцінки підвищення про

дуктивності праці та раціонального використання інших ресурсів вугільних підприємств.

Література

1. Галенко В.П. Управление персоналом и эффективность предприятий. - СПб.: Изд-во СПбУЭФ, 1994. - 325с.
2. Татарников А. Управление кадрами в корпорациях США, Японии, Германии. - М.: НПО ПИК, 1992. - 269с.
3. Чумаченко Н.Г., Швец И.Б. Проблемы предупреждения банкротства предприятий на основе управления критическими массами ресурсов // Проблемы формирования антикризисной политики и механизма банкротства предприятий. - Донецк: ИЭП НАН Украины. - 1998. - С.158-162.

Статья поступила в редакцию 17.07.03

І.О. АЛЕКСАНДРОВ, професор,
Донецький національний університет
Н.О. ПОДЛУЖНА,
Донецький національний технічний університет

ФІНАНСОВА СТРАТЕГІЯ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ.

Формування стратегії управління процесом або явищем будь-якого походження потребує кількісно-якісної його характеристики. Не складає винятку прибуток комерційно-підприємницької діяльності підприємств. Тому проблема визначення якості будь-якого об'єкта або явища є предметом дослідження багатьох галузей знань. Зацікавленість учених-економістів до категорії «якість прибут

ку» обумовлюється сучасними умовами господарюючих суб'єктів, особливостями податкового і бухгалтерського обліку та іншими причинами. Кількісна характеристика якості прибутку необхідна в управлінні підприємством, на підставі використання результатів фінансового аналізу, при оцінці динаміки і виявленні резервів збільшення прибутку. У роботах І.А. Бланка, М.І. Баканова і В.В. Мелеть-